

Emblemata nobilitati et vulgo scitu digna

Een embleemboek uit 1592 als
album amicorum van Jean le Seur

• ELS VERHAAK •

Afb. 1

Album amicorum van Jean le Seur (1593-1597), gebonden in een bandje van donkerbruin gemarmerd schapenleer, met dubbellijnig verguld kader op de platten en vergulde bloemmotieven op de rug, 10,5 x 16 cm. Rijksprentenkabinet, Rijksmuseum, Amsterdam, inv.nr. BI-1883-1232.

De bibliotheek van het Rijksmuseum bevat vele kostbaarheden en onverwachte kleinoden. Een bijzonder juweel is een boekje in oblong formaat, gebonden in gemarmerd donkerbruin leer (afb.1). Het werd in 1883 voor 96 gulden aangekocht, een aanzienlijk bedrag in die tijd en daarom is het des te opmerkelijker dat het in het jaarverslag geen aparte vermelding krijgt, maar ten onder gaat in *de menigte belangrijke boeken die voor de bibliotheek werd aangeschaft*.¹ Zestien jaar later schreef de letterkundige A.G.C. de Vries in zijn dissertatie *De Nederlandsche emblemata* over dit boek: *om de groote zeldzaamheid van het boekje wil ik er wat langer bij stilstaan. Ik zag alleen het exemplaar aan het Rijks Prentenkabinet te Amsterdam, dat, hoewel niet compleet (zooals bijna geen exemplaar te vinden is), hoogst interessant is, omdat het als album amicorum blijkbaar gebruikt is*.² Sindsdien leidt het werkje een vergeten bestaan en wordt het tijd het uit de kast te halen en er nog eens wat 'langer bij stil te staan'.³

Het betreffende boekje is de *Emblemata nobilitati et vulgo scitu digna* [...] en is in 1592 in Frankfurt am Main uitgegeven door Theodoor de Bry (afb. 2).⁴ De titel maakt duidelijk waarom het is opgenomen in de dissertatie van De Vries. Maar het is

méer dan een embleemboek. In de ondertitel duidde De Bry met de benaming *Stam und Wapenbuchlein* de functie van het boekje aan als album amicorum of vriendenboek.

In de tweede helft van de 16de eeuw was het vooral onder studenten gebruikelijk een 'Stammbuch' of album amicorum bij te houden. Van de ene naar de andere universiteit reizend verzamelden zij van hun beroemde professoren en bevriende medestudenten opdrachten van geleerde of vriendschappelijke aard. Deze verzamelingen waren in beginsel losbladig of werden gebundeld in gedrukte boekjes, die met lege bladzijden waren doorschoten. Vooral embleembundels waren voor dit doel geliefd. Sinds de jaren '70 werden alba amicorum met een voorgedrukt titelblad uitgegeven, vaak voorzien van gegraveerde wapensjablonen, die de adellijke gebruikers met hun familiekleuren konden laten invullen. Tot 1592 was er echter nog nooit een embleemboek als voorgedrukt album amicorum gepresenteerd, zodat De Bry met iets geheel nieuws op de markt kwam. Op het titelblad vermeldt De Bry wat in het boekje te vinden is: *Wolgestelte und kunstliche Figuren, Sampt dere poëtischen Erklärung* [...] en voor wie het was bedoeld: *beid fur Adelsperson, und allerhandt Standt*. In de inleiding gaat hij uitgebreid in

Afb. 2

THEODOOR DE BRY,
Titelblad *Emblemata
nobilitati [...] digna*,
Frankfurt 1592.

op de oorsprong van de adel en het gebruik van wapens in *alba amicorum*.

De Bry's *wolgestelte und kunstliche Figurn* bestaan, naast 31 lege wapenschilden, uit 22 gravures van zijn eigen hand, waarvoor hij gebruik heeft gemaakt van prenten van anderen. Hij koos vooral werk van Duitse Kleinmeester en van eigentijdse Vlaamse kunstenaars. Hoewel De Bry zijn illustraties zelf betitelt als nobele emblemen waren zij oorspronkelijk niet als zodanig bedoeld. Hij heeft een dichter opdracht gegeven de gegraveerde afbeeldingen van motto's te voorzien en er toepasselijke epigrammen bij te maken. Deze *poëtische Erklärung* is als een zelfstandig hoofdstuk vóór de illustraties geplaatst. De emblemen, waarvan een aantal de verschillende verleidingen van de liefde behandelt, vormen, vooral als ze zijn ingekleurd, aantrekkelijke 'poesieplaatjes' (afb. 3). Nadat ook de lege wapenschilden van de passende familiekleuren waren voorzien, kreeg het boekje een luxueus aanzien. Het album in het Rijksmuseum is, wat de emblemen betreft, niet compleet, maar ook incompleet is het zeldzaam.⁵

Het exemplaar van de *Emblemata nobilitati* in het Rijksprentenkabinet werd in 1593, een jaar na uitgave, aan-

geschapt door Jean le Seur op het moment dat hij zich, als secretaris van de ambassadeur van Filips II in Rome, voorbereidde op een dienstreis door Nederland, Duitsland en Italië. Het lag kennelijk in zijn bedoeling van de personen die hij op deze reis zou ontmoeten herinneringen te vergaren. Le Seur stamde uit een respectabele familie uit de Ardennen.⁶ Zijn geboortejaar is niet bekend. Gezien zijn latere loopbaan heeft hij ongetwijfeld een studie in de rechten gevolgd, mogelijk in Leuven.⁷ In 1593 kwam hij als secretaris in dienst van de hertog van Sessa, de ambassadeur van de Spaanse koning in Italië. Vanaf 1601 bekleedde hij de functie van secretaris van Baltasar de Zunega, op zijn beurt ambassadeur van Filips II in Brussel. In 1603, toen De Zunega naar Parijs werd overgeplaatst en er een plaats vrijkwam bij de Rekenkamer in Lille, solliciteerde Le Seur naar de functie van 'greffier ordinaire', waarvoor hij werd aangenomen. De geleerde Johannes Lipsius schreef hem ter gelegenheid van deze belangrijke aanstelling een felicitatiebrief. Jean le Seur moet hem meer dan oppervlakkig hebben gekend, want tussen 1601 en 1605 heeft de geleerde hem wel zes 'epistolae' geschreven.⁸ In Lille heeft Le Seur carrière gemaakt. In 1613 volgde hij zijn superieur op als 'maître ordinaire des domaines et finances'. Hij zou tot aan het eind van zijn leven in deze stad, waar hij trouwde en kinderen kreeg, blijven wonen. Dat Jean Le Seur hier een man van aanzien was, blijkt onder andere uit zijn aankoop van een schilderij van Rubens, *H. Catharina als martelares*, een altaarstuk dat hij in 1620 ten geschenke gaf aan zijn parochiekerk,⁹ waar hij, samen met zijn echtgenote Marie de Patye, ligt begraven.¹⁰

De eerste bijdragen in Le Seurs vriendenboek dateren uit 1593, de laatste uit 1597. Jean heeft zijn album, zoals gebruikelijk, zelf ingeleid. Hij deed dit met een Frans gedicht, dat hij aanheft met een woordspeling op zijn

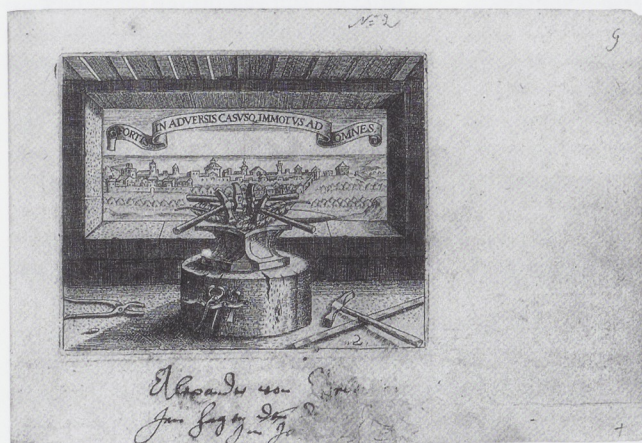
Afb. 3
Embleem 14: 'Die Uppigheit'. Ingekleurde prent in *Emblemata nobilitati* [...] *digna*, 1592, tussen 1597-1609 gebruikt als album amicorum door Martin Agricola. (Frankfurt am Main, Stadt- und Univ. Bibl. Hs. Agricola).

Afb. 4
Fol. 159: gedrukt
wapensjabloon met
vaandeldrager.

Afb. 5
Fol. 9: embleem 2:
'Das Amboss'.
In de bijbehorende
tekst wordt een verge-
lijking gemaakt tussen
het harde, onbeweeg-
lijke aambeeld dat
niet wordt beschadigd
door hamerslagen en
een man die, ook als
hij wordt aangevallen,
standvastig blijft.

eigen naam: *Aymés Le Seur* (Hou van dat wat vaststaat, wat zeker is). *Qui eust il oncq homme plus heureux | Que cil qui fut en tout malheur | Non seulement avantagieus | Mais accompli en bon heur | Et lye aymé. Aymés Le Seur | Car si ceste avantaige aiés | Jamais craindras aucun malheur | Et le comble du bien avés | Ou dans son seing vous reposités.* *Johan Le Seur seur et resolu.*¹¹ Na het gedicht volgen enkele onbedrukte bladen met inscripties en pas daarna de gedrukte titelpagina van de *Emblemata nobilitati* [...], de inleiding van De Bry en de epigrammen met uitleg over de afbeeldingen. Hoewel de meeste emblemen ontbreken, heeft Le Seur de bijbehorende teksten wel in zijn album opgenomen. De verklarende gedichten vormen echter ook zonder de passende illustraties onderhoudende lectuur. Na dit tekstdeel volgen de pagina's met voorgedrukte wapens en emblemen, doorschoten met lege bladen. De wapenschilden zijn ver in de meerderheid (afb. 4). Van de zes emblemen die in het album voorkomen, verwijst er niet één naar oneerbaar liefdesspel. Deugdzaam onderwerpen als 'standvastigheid in de nood' (afb. 5) en 'trouw en onderdanigheid aan de koning' overheersen.

Wie waren de vrienden en bekenden tot wie Le Seur zich richtte? Wat kunnen we op grond van hun bijdragen over hen en hun relatie tot de bezitter van het album te weten komen? Via de inscripties kunnen we Le Seur min of meer volgen op zijn reizen. De eerste opdrachten dateren uit 1593 en bevinden zich aan het begin van het boekje. Daarna is van een chronologische volgorde geen sprake meer. Vijf van de twintig bijdragen uit 1593 zijn voorzien van de plaatsaanduiding Den Haag. Hij heeft er, als we de posities van de verschillende inscriptoren bekijken, belangrijke zaken moeten behartigen die hem in contact brachten met lieden die, evenals hijzelf, in 'staatszaken' waren.

Met het motto *Considerate et con-*

stanter (*Bedachtzaam en standvastig*) betuigde op 7 juli 1593 H. Ruysch zijn vriendschap aan Le Seur. Hij zou de uit Utrecht afkomstige Hugo Ruysch geweest kunnen zijn, die in 1585 was ingeschreven aan de universiteit van Douai en daar de graad van doctor in de rechten behaalde.¹² Op het moment dat hij zijn bijdrage aan het album van Le Seur leverde, was hij lid van de raad der Admiraliteit van Utrecht. Een dag later, op 8 juli, schreef Cornelis van Kuyck, eveneens een doctor in de rechten, zijn inscriptie in het album. Hij had gestudeerd aan de universiteit van Leuven en was in 1593 Ontvanger-Generaal van Holland en West-Friesland. Zijn dedicatie in het Latijn, waarin hij Le Seur zijn 'onsterfelijke vriendschap' toezegde,¹³ liet hij vergezeld gaan van zijn fraai geschilderde wapen, waarboven het motto *Cor sine lite* (*Hart zonder tegenstrijdigheden*) prijkt. Op 26 juli vermaande Henricus Fijck met de spreuk *Fide sed cui vide* Le Seur vertrouwen in zijn medemens te hebben, maar ook weer niet té goed van vertrouwen te zijn. Hetzelfde motto gebruikte hij in het album amicorum van Gilles de Glarges, waar hij het gepaard liet gaan van een lang vriendschapsgedicht.¹⁴ Zo goed heeft Fijck Le Seur waarschijnlijk niet gekend, want in zijn album volstond hij met een standaardinscriptie, geschreven in Den Haag. Ook de bijdragen van Jacques de Hennebert (27 juli), een zekere Van Damme (augustus) en Andreas Wulhemius (29 september) stammen uit Den Haag. Niet iedereen was volledig. Emmery de Lyere, gouverneur van Willemstad, volstond met een dedicatie in het Italiaans,¹⁵ het jaartal 1593 en de vermelding van zijn naam. Veertien andere inscriptoren uit hetzelfde jaar hebben evenmin een plaats aangegeven.

Behalve collegiale dedicaties heeft Le Seur, zoals veel van zijn tijdgenoten, ook namen van bekende geleerden verzameld. Een van hen was Carolus Clusius. De naam van deze beroemde

botanicus prijkt in menig vriendenboek. Le Seur heeft geluk gehad. In 1593 was de voortdurend reizende geleerde net in Leiden gearriveerd om daar, op verzoek van de universiteit, de aanleg van de Hortus ter hand te nemen. Clusius tekende het album met een korte dedicatie en zijn motto *Virtute & Genio* op 19 november. Petrus Bertius was evenals Clusius verbonden aan de universiteit van Leiden. Hij is de tweede Nederlandse geleerde die het album met een opdracht heeft verricht. Le Seur heeft hem echter niet in Leiden, maar in Florence getroffen. Dit was in 1595, het jaar waarin Bertius de eerste catalogus van de Universiteitsbibliotheek van Leiden had afgerond.¹⁶ Zijn vriendschapsbetuiging, gedateerd 15 juni, bestaat uit zijn wapen dat, zo blijkt uit zijn geschreven tekst, hier een dubbelzinnige rol vervult: *Een vriend ziet in zijn vriend niet slechts zijn eigen beeld, maar zichzelf. Op een dergelijke unieke manier zult u niet dit wapen van Petrus Bertius, maar uzelf aanschouwen, die in adel en voortreffelijkheid allen overtreft.*¹⁷

Beroemde wetenschappers zijn in het album van Le Seur niet goed vertegenwoordigd. De meeste bijdragen zijn van personen die, net als Le Seur, in overheidsdienst waren. Er zijn maar enkele inscripties die wijzen op een relatie die verder gaat dan de diplomatie. Lange gedichten over intieme vriendschap zijn eveneens schaars. De meeste opdrachten zijn kort en bondig en bevatten een standaardinscriptie met motto's als *Dum Spiro Spero* (*Zolang er leven is, is er hoop*), *Je vis en esperance* (*Ik leef in hoop*), *Post funera virtus* (*De deugd reikt over het graf heen*) en *Fidel et Secret* (*Trouw en betrouwbaar*).

Tijdens zijn verblijf in Nederland hebben ook enkele dames een herinnering in het album van Le Seur geschreven. Vier van hen, Clara Pijnsen, Marie Neels, Barbara de Eelshout en Maria van der Beek, hebben hun korte inscripties verenigd op één blad, met-

een aan het begin van het album.¹⁸ Geertruydt van Bronckhorst liet haar wapen schilderen voor een openstaande tent (afb. 6). De ruitvorm van het schild maakt duidelijk dat zij nog ongehuwd was. Twee engeltjes houden de liefdekoorden vast en fungeren als schildhouders. Het motto *Vertue passe tout* lijkt hier toepasselijk. Ook bij Martine van Borselen overwint de deugd alles. Zij gebruikte voor haar devies het prentje van De Bry, die bij het afdrukken van de lege wapenschilden ook aan de ongehuwde vrouw heeft gedacht en het ruitschild heeft geplaatst naast een dame die de liefdekoorden vasthoudt. Martine, dochter van Wolfert van Borselen en zuster van de Zeeuwse dichter Philibert van Borselen, zou in 1602 in het huwelijk treden met Cornelis van Blyenburg. In 1593 liet zij het vrouwenwapen met haar familiekleuren invullen, waardoor ze de bevallige dame met zich-

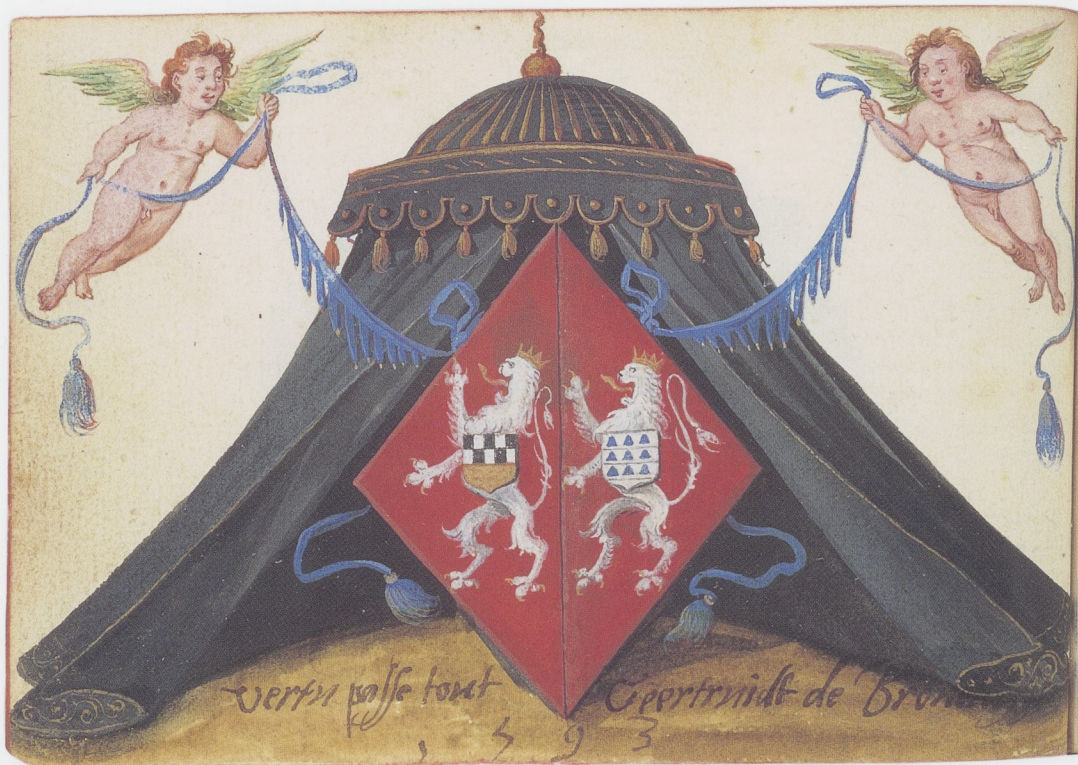
zelf identificeert (afb. 7).¹⁹

Al deze inscripties dateren uit 1593. Dat Le Seur ook in 1594 nog in de Nederlanden vertoefde, blijkt uit de bijdrage van P. van Halmale, die in dat jaar zijn wapen in het liber amicorum liet schilderen (afb. 8). Hij bekroonde het met het motto *Changer ne veux*. Zijn korte vriendschapsdedicatie in het Latijn besloot hij met *P. de Halmale Hagae comitis Anno 1594*. Dit is voorlopig de laatste bijdrage uit Nederland.

Vanuit Den Haag is Le Seur naar Italië gereisd, waarschijnlijk via München. Hiervan getuigt de inscriptie van Johannes Sadeler, de Vlaamse graveur die na de godsdiensttwisten naar Duitsland was uitgeweken en zich in 1594 in München bevond. Sadeler heeft boven zijn inscriptie een door hem gegraveerd portretje van hertog Wilhelm van Beieren ingeplakt, bij wie hij als graveur in dienst was.²⁰ Daarboven pronkt het motto *Ars est con-*

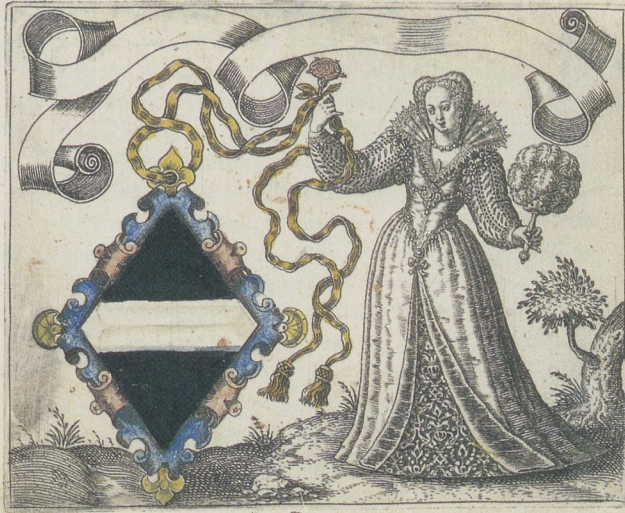
Afb. 6

Fol. 66: geschilderd vrouwenwapen en inscriptie van Geertruydt van Bronckhorst.

160

1593
 Oostu passé tout Martine De Borssele
 Souvenir tue. I. De Gruntheere +

Changer ne veüx

65

Incorrúpta
 micitiã ergo J. L. S.
 mico suo integerrimo
 rpsit P. De Halmale
 Haga comitis Anno 1594

tenta doceri, wat betekent dat de kunst graag onderwezen wil worden. Het is waarschijnlijk dat Le Seur na München via Praag naar Italië is doorge-reisd. Hij was op 13 juli 1594 in Praag, zoals blijkt uit een inscriptie van Albrecht Berg.²¹ Dit verblijf was van korte duur, want op 10 augustus 1594 was Le Seur al weer in Venetië, waar Fredericus Stuver 'ter wille van de vriendschap' zijn naam in het album plaatste.²² Le Seur zou zijn functie tot eind 1596 in Italië uitoefenen, waar hij behalve Venetië ook Ferrara, Padua, Florence, Bologna en Rome aandeed.

Tussen de vele fraai uitgevoerde wapens, waaruit blijkt dat Le Seur vooral in adellijke kringen verkeerde, valt in een sobere inscriptie, zonder wapen of andere versiering, de naam op van de kunstenaar Johannes Stradanus. Deze van oorsprong Vlaamse schilder, die al enige bekendheid genoot in Italië, signeerde zijn opdracht met *Jo Gioanni Stradano mana propria In Fiorenza 1595*. Uit hetzelfde jaar, maar nu uit Venetië, dateert de inscriptie van Josias Bodley, de broer van Thomas Bodley, de stichter van de Bodleian Library in Oxford. Josias schonk in 1601 een fraai armillarium en drie andere astronomische instrumenten aan deze instelling.²³ Uit zijn devies *Certa qua a coelo (Zekerheid komt uit de hemel)*, aanschouwelijk gemaakt door een aantal geschilderde gouden sterren, blijkt zijn vast vertrouwen in de 'hemelse sferen'. De kleuren van zijn wapen heeft Bodley laten inschilderen op een voorgedrukt wapenschild van De Bry (afb. 9).

In 1596 heeft Le Seur slechts drie inscripties vergaard. De laatste is van Ludovicus Camerarius uit Neurenberg en dateert van 6 november. Deze kleinzoon van de beroemde botanicus Joachim Camerarius had aan verschillende universiteiten in Duitsland rechten gestudeerd en zou in 1597 in Bazel promoveren. Tijdens zijn verblijf in Padua, waar hij ongetwijfeld de befaamde universiteit bezocht, heeft hij

zijn *Zu freundlichen Gedechtnuss* in het album van Le Seur geschreven. Enkele jaren later zou Camerarius het recht verwisselen voor de politiek. Hij is vooral bekend geworden als gezant van de Zweedse koning Gustaaf Adolf en was vanaf 1629 diens ambassadeur in Nederland. Zijn inscriptie uit het eind van het jaar 1596 is de laatste die Le Seur op zijn buitenlandse reis oogstte. In 1597 was hij terug in Nederland en op 18 augustus bevond hij zich weer in Den Haag. Op die datum is de laatste bijdrage in zijn vriendenboek geschreven, die, ook letterlijk, de afsluiting van het album vormt. De lange opdracht, die twee pagina's in beslag neemt, heeft niets te maken met diplomatieke betrekkingen of een formele kennismaking, maar getuigt van hechte vriendschap. In zijn uitgebreide *vriendengave* noemt Philibert van Borsselen Jean Le Seur zijn *meer dan gewone vriend* en bezingt hij hun gene- genheid in een tien-regelig vers in het Latijn. In de Nederlandse vertaling luidt het:

*Als het diepste innerlijk van het hart
zichtbaar zou zijn
en als de naakte mens een raampje in
zijn borst zou hebben
dan zou, zelfs voor het kritische oog
van Momus
alles bloot liggen voor betrouwbare
ogen en zou er geen behoefte bestaan
aan bewijzen. Omdat wij echter onze
liefde in ons binnenste verbergen,
zul je er niet gemakkelijk achter
komen wat die ruimte verbergt.
In de vorm van deze tekst reik ik alles
wat, waar dan ook, deel uitmaakt van
mij,
aan u over, leg ik mijzelf en mijn
gevoelens bij u neer en wijd dat alles
aan u.
Mijn liefde staat tot uw beschikking,
van misbruik van uw houding zal geen
sprake zijn
en ik mag omkomen als er ook maar
enige traagheid in mijn liefde zou
optreden.²⁴*

Afb. 7

Fol. 163: voorgedrukt
ruitschild met dame,
gebruikt voor het
vrouwenwapen van
Martine van Borsselen.

Afb. 8

Fol. 65: geschilderd
wapen en inscriptie
van P. van Halmale.

Afb. 9
Fol. 174: voorgedrukt
wapenschild, inge-
kleurd als wapen van
Josias Bodley.

Hij besluit zijn vers met twee regels uit Cicero, *Over de plichten* 1 (1,47), een boek waaruit talloze malen in vriendenalba wordt geciteerd: *Gene- genheid zullen wij niet, zoals jongelui dat doen, beoordelen aan de vurigheid, maar aan de evenwichtigheid en stand- vastigheid van de liefde afmeten.*²⁵ Dit zijn 'wijze woorden' voor iemand die zelf nog onder de 'jongelui' geschaard kon worden. Van Borsselen zou later gaan behoren tot de kring van Zeeuwse dichters en zijn ambt als bal- juw van Tholen combineren met de poëzie, maar op het moment dat hij het album van Le Seur met zijn lyri- sche woorden verrijkte, was hij nog student in Leiden.²⁶

We hebben, in kort bestek, met een kleine greep uit de namen, wapens en inscripties die in het album amicorum prijken, Jean Le Seur op zijn reis kun- nen volgen en een idee gekregen in welke kringen hij verkeerde. Tweeën- zestig personen hebben in korte of

langere bewoordingen hun vriend- schap betuigd. Geleerden en kunste- naars zijn in de minderheid, diploma- ten, gezanten en burgemeesters in de meerderheid. Van sommige adellijke families, zoals de Van Borsselens, komen we verschillende leden in het album tegen, waaruit blijkt dat er met Le Seur hechte vriendschapsbanden bestonden. Van anderen blijven de ver- houdingen nog in het ongewisse. Ook zijn er nog wat raadsels op te lossen. De tekenaar die Le Seur letterlijk en figuurlijk alleen een handdruk geeft (afb. 10) moet een goede bekende zijn geweest. Een 14-regelig gedicht in het Frans heeft als cryptische signatuur een soort rebus. Een tweede groet, opgebouwd uit bijbelcitaten, in goud gekalligrafeerd, is geheel zonder afzender.

Waarschijnlijk heeft Le Seur op zijn reis losse katernen gebruikt, die hij pas later liet inbinden. Soms missen de letters van de geschreven bijdragen

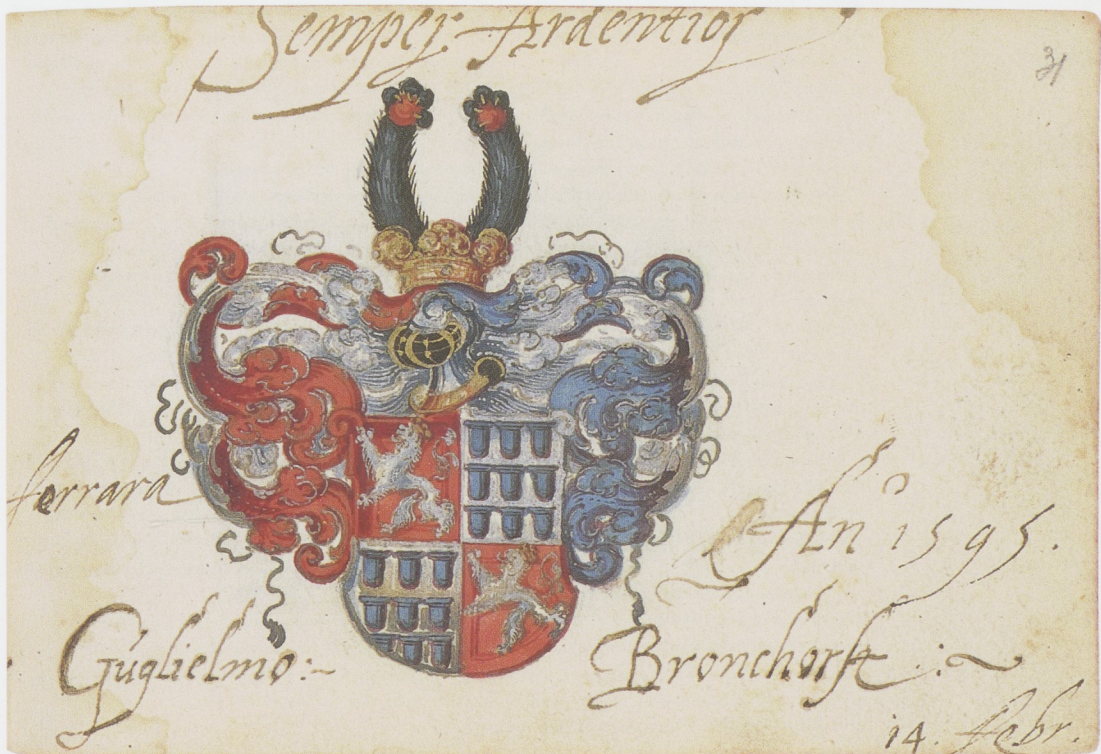
Afb. 10

Fol. 52: tekening van een handje met het raadsel *Qui, qui, qui, qui, qui est cij.*

Afb. 11

Fol. 31: geschilderd wapen van Willem Bronckhorst. De letters van het motto *Semper Ardentior* (Steeds vuriger) zijn aan de bovenkant duidelijk afgesneden.

een krul of haal (afb. 11). De bladen zijn dus bij het inbinden, of bij een tweede binding, te krap afgesneden. Uit opgelijmde stukjes papier, uitgeknipte hoeken en enkele aan elkaar gelijkde bladen blijkt dat Le Seur, of anderen, correcties hebben aangebracht. Bij het binden zijn tussen de bladen met geschilderde wapens, ter bescherming van de kleuren, blanco bladen van een andere, dunnere papiersoort gebruikt. Het huidige bandje is van gemarmerd bruin schapenleer met een dubbellijnig verguld kader op de platen.²⁷ De vier velden op de rug zijn versierd met vergulde bloemmotieven. Op de binnenzijde van de voorplat is in 18de-eeuws handschrift te lezen dat het in deze periode toebehoorde aan Jozef Antonius Aibertus Idesbaldus van Huerne (1752-1844) uit Brugge,²⁸ kunstverzamelaar en eigenaar van een grote bibliotheek. Hij stamde uit een adellijke familie die in Brugge tot in de 19de eeuw een belangrijke rol heeft ge-

speeld.²⁹ Uit het bezit van Van Huerne is het overgegaan in handen van de Vlaamse kunstschilder, graveur, prentverzamelaar en -handelaar Joseph Linig, die het in 1883 verkocht aan het Rijksmuseum. Met mijn wens *zum freundlichen Gedenken* aan Peter Schatborn, bij zijn afscheid als hoofd van het Rijksprentenkabinet, is het even uit de kast gehaald en kan het worden opgenomen in het overzicht van *alba amicorum* in Nederland.³⁰

NOTEN

- 1 Inv.nr. BI-1883-1232.
- 2 A.C.G. de Vries, *De Nederlandse emblemata. Geschiedenis en bibliographie tot de 18de eeuw*, Amsterdam 1899, pp. 20-21.
- 3 In 1996 heb ik de uitgave globaal beschreven in *Het prentoeuvre van de familie De Bry*, onderdeel van mijn doctoraalscriptie: *De Emblemata saecularia, een album amicorum van Johan Theodoor en Johan Israel de Bry 1596-1611*, [Amsterdam 1996], dl. 1, p. 89.
- 4 *Emblemata nobilitati et vulgo scitu digna: singulis historijs symbola adscripta & elegantes versus historiam explicantes [...]. Stam und Wapenbuchlein. Wolgestelte und kunstliche Figuren, sampt deren Poetischen erklärung [...].* Dieterich von Bry, Frankfurt am Main 1592.
- 5 Friedrich Warnecke vermeldt in de inleiding van zijn *Emblemata Nobilitatis* (Berlijn 1894) vier exemplaren, waarvan er maar één (Stuttgart) compleet is; W. Klose, *Corpus Alborum Amicorum (CAAC) Beschreibendes Verzeichnis der Stammbücher des 16. Jahrhunderts*, Stuttgart 1988 noemt in de rubriek 'Verzeichnis der zu Stammbücher verwendeten Druckwerke' vijf exemplaren. Hij heeft het album in Amsterdam wel opgenomen (signatuur 93.SEU.JOH.), echter zonder te weten dat het de uitgave van de *Emblemata nobilitati [...]*, 1592 van De Bry betref. Het staat tot nu toe niet in de *Voorlopige lijst van alba amicorum uit de Nederlanden voor 1800*, samengesteld door C.L. Heesakkers en K. Thomassen, online database, raadpleegbaar in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag.
- 6 *Biographie Nationale de Belgique*, Brussel 1914-1918, dl. 22, pp. 320-323.
- 7 Het inschrijvingsregister van de universiteit van Leuven is weliswaar bewaard gebleven, maar het deel van 1569 tot 1616 is verloren gegaan. Van de universiteit van Douai is geen register bewaard gebleven. Met dank aan Marc Nelissen en Hilde de Ridder-Symoens, Universiteitsarchief K.U. Leuven.
- 8 Met dank aan Jan Papy voor zijn vriendelijke mededeling. Slechts één brief wordt genoemd in de biografie van Le Seur *op.cit.* (noot 6).
- 9 Het schilderij is in 1965 in bewaring gegeven aan het Musée des Beaux-Arts in Lille. Zie: *Catalogue sommaire illustré des peintures. I-Ecoles étrangères*, Parijs 1999, p. 174.
- 10 M. Vandalle, 'Le Martyre de Sainte Catherine de Rubens', *Bulletin du Comité Flamand de France* (1948-1950), pp. 47-48.
- 11 Met dank aan René Vermeir, Universiteit Gent, voor de transcriptie van het handschrift.
- 12 *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Leiden 1914, dl. 3, pp. 1109-1110: Hugo Ruysch: ? Utrecht-1615 Utrecht. Hij was geen familie van de Noord-Hollandse tak, waaruit de beroemde geleerde Frederik Ruysch zou voortkomen.
- 13 *In signum vera & nunquam intermoriturae amicitiae [...]*.
- 14 KB 74 J 14, fol. 73 verso.
- 15 *Non mio voler ma mia [s]orella seguendo*.
- 16 Cat.tent. *Leidse Universiteit 400*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1975, p. 141, C20.
- 17 Met dank aan C.L. Heesakkers voor zijn vertaling.
- 18 Met dank aan K. Thomassen voor zijn hulp bij het ontcijferen van enkele namen.
- 19 Met dank aan M.D. Haga die behulpzaam is geweest bij het identificeren van verschillende wapens.
- 20 *Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450-1700*, dl. 21, p. 188, nr. 619.
- 21 Albrecht Barch = Berch. Het wapen verwijst naar de familie Berg d'Oepflingen uit Zwaben. J.B. Rietstap, *Armorial Général*, Gouda 1884, dl. 1, p. 171, pl. CLXXXIII.
- 22 *Amicitiae ergo, nomen meum hic posui*.
- 23 David Rogers, *The Bodleian Library and its treasures 1320-1700*, Henley-on-Thames 1991, p. 35, nr. 28.

- 24 D. Johanni le Seur amico meo non vulgari

FILION

*Intima si possint cerni penetralia cordis,
Clathratoque foret pectore nudus homo,
Judice vel Momo, subiecta fidelibus ess[un]t
Cuncta oculis, fuerat nilque opus indicij:
Sed quia pectoribus nostris celamus amorem.
Nec facile agnoscas quid specus iste tegat.
His scriptis tibi trado mei quodcunque et ubique est,
Adduco, addico meque animumque meum.
Vnus amoris erit, neque moris abusus, et in me
Dispeream, si sint ullae in amore morae.*

Met dank aan C.L. Heesakkers voor zijn vertaling.

- 25 *Benevolentiam non adolescentulorum more ardore quodam amoris, sed stabilitate & constantia iudicemus. cicero. i. offic.*
- 26 Met de vroegst bekende (Latijnse) verzen van Philibert van Borssele uit 1597, geschreven in het album amicorum van Jean de la Vigne, wordt zijn verblijf in Leiden als student aangetoond. Zie inleiding in P.E. Mulder, *De dichtwerken van Philibert van Borssele*, Groningen 1937, p. 5. Het tot nu toe onbekende *Filion* vormt dus zowel een welkome aanvulling op de biografische gegevens als op het oeuvre van Van Borssele.
- 27 Met dank aan Albert Ames, boekrestaurator van het Rijksmuseum.
- 28 *Album hoc, olim ad nobilem ac strenuum spectavit vivum Ioannem le Seur Bruxellensem, dum in italiam Hollandiam, pragam venit & alibi proficiscebatur, nunc vero Josepho Antonio Aijberto Idesbaldo van Huerne brugense flandrorum. Jozef-Antonijs-Aybertus-Idesbaldus van Huerne, heer van Puyenbeke, Nieuwenhove, Schiervelde, Pecques, enz. (Brugge 1752-1844 Brugge).*
- 29 Van Huerne is niet opgenomen in de *Biographie Nationale de Belgique*. Andries van den Abeele uit Brugge heeft enig archiefonderzoek naar de familie gedaan en mij deze gegevens welwillend ter beschikking gesteld.
- 30 Zie Heesakkers en Thomassen, *op.cit.* (noot 5).